

HALF 6

de theaterschool - column 5 - 15 april 2014
loek zonneveld

de maestro van het geheugen

deze tekst gaat over erik vos.
zo'n zestig jaar geleden was hij leerling van de toneelschool.
bijna dertig jaar was hij spullebaas van toneelgroep de appel.
hij is een van onze grootste shakespeare-regisseurs.
over twee-en-een-halve week wordt hij 85.
en hij is nog altijd gastdocent aan zo'n drie toneelscholen.
waaronder deze. de studenten komen tegenwoordig alleen naar hém toe,
in plaats van dat hij naar hun toe reist.

ik dacht aan een van zijn motto's.

leren is ook een kwestie van je herinneren.

een paar maanden terug, op een ultiem-zonnige winterdag, een van de eerste van het nieuwe jaar, interviewden we de oude toneelmaestro **erik vos** en zijn vrouw, de schrijver **inez van dullemen**. bij hen thuis. het zou gaan over hun samenwerking. maar dat liep totaal anders. binnen de kortste keren ging het over zijn leraren.
over de maestro's van erik vos zelf.

zijn eerste grote leraar bleek geen toneelmens maar een musicus, een clavecymbelspeler, een dirigent ook, hans brandts buys. erik vos zong als puber in diens koor de mattheüs passion. en hans brandts buys was zijn eerste grote voorbeeld. ook omdat hij zoveel van bach wist. dat werd hem in muziekkringen overigens kwalijk genomen. het veel weten óver de muziek, zo heette het in die muziekkringen, zit musiceren alleen maar in de weg. erik vos dacht ook toen al precies het omgekeerde. het weten over de muziek vergroot het inzicht. kennis en inzicht verkleinen misschien het raadsel van het kunstwerk, maar ze vergroten de bewondering. en daarmee mogelijkwijs de passie om het kunstwerk - in dit geval één van bachs **passionen** - zo gepassioneerd mogelijk uit te voeren.

erik vos vertelt in ons gesprek op die zonnige winterdag het volgende:

'ik keek en luisterde naar onze dirigent hans brandts buys, ik baadde me in zijn verhalen, zijn anekdotes, zijn analyses en zijn grote weten. ik onderging de waanzin van het begrijpen en daardoor van het doen. johann sebastian bach hanteerde allerlei

HALF 6

systemen en methoden om zijn emoties bij het maken van die grote passies, zijn passies, als het ware zó in te tomen, dat hij er überhaupt bij kon."
einde citaat.

erik vos is een groot leraar.

leren is ook een kwestie van je herinneren.

dat is een onderwerp dat hij graag bespeelt.
als een soort instrument.

in ons gesprek komen we natuurlijk uiteindelijk bij een toneelvoorbeeld.

we belanden in **maria stuart**.

het grote drama van friedrich schiller over de botsing tussen de koninginnen van schotland en engeland, elisabeth en maria. dat drama, dat een historische botsing is geweest, speelt zich in de realiteit af in de puberjaren van william shakespeare. maar die durfde er nooit een toneelstuk over te schrijven. het zou hem trouwens zijn kop gekost hebben als-ie het wel had gedaan.

goed, **maria stuart** dus.

komend najaar trouwens te zien bij toneelgroep amsterdam.

erik vos heeft het al geregisseerd. hij kent het stuk als zijn broekzak.

in ons gesprek benoemt hij de eerste keer dat we titelfiguur maria stuart zien en horen. ze spreekt over haar gevangenschap. ze mag heel eventjes naar buiten. en haar eerste zin is ongeveer 'ik wil lopen op dit tapijt van gras'.

ik citeer nu verder erik vos.

'ze heeft heel lang geen gras meer onder haar voeten gevoeld. het om-schrijven van die ervaring is de eerste verwoording van een gevoel van vrijheid. maar juist om haar ultieme onvrijheid te be-schrijven. schiller laat zijn figuur maria stuart daarin vier stappen maken, om als het ware aan zichzelf te tonen hoe ze via waarneming in het hier-en-nu haar eigen onvrijheid verwoordt. dat gaat ogenschijnlijk verbluffend simpel.

eerst is er dus dat tapijt van gras.

dan ziet ze de wolken, die zich vrij kunnen bewegen. zij niet meer.

dan ziet ze de bergen, die zich uitstrekken in een eindeloosheid die haar niet meer is vergund.

en tot slot ziet ze de visser, die zijn netten naar boven haalt. was zij maar zo'n vis. want ondanks die netten zou ze vrijer zijn dan zij nu is.

HALF 6

wat leer ik de toneelspeler aan de hand van die tekst?

ik leer haar continu de realiteit van de aanwijzingen in de tekst te gebruiken voor het creëren van abstracties in de rol. zo'n ogenschijnlijk eenvoudige, beschrijvende claus van maria stuart, dat is een domein, je betreedt een landschap. je moet voorkomen dat de toneelspeler zwelgt in de aanblik van het landschap. want zij moet verder. maar er moet wel voldoende geduld en genoeg tijd en aandacht zijn om die stap van de kleine aanleidingen naar de grote beelden, zodanig dwingend te maken, dat je er op een andere manier dan toneelspelend niet meer van kunt loskomen.'

praten met erik vos over toneel is nooit vervelend.

hij blijft ook daarin altijd les geven.

hij blijft er ook over schrijven.

over ruim drie weken, vijf dagen na zijn vijfentachtigste verjaardag, wordt in het appeltheater zijn nieuwste boek gepresenteerd, **herinneringen van een regisseur**. het is een inspirerend boek geworden. dat net als zijn autobiografie **in de arena** en zijn twee grote boeken over toneelspelen en over improviseren, in onze bibliotheek te vinden is.

evenals twee films over erik vos.

een gefilmd verslag over het werken aan zijn **opus magnum**, shakespeare's **antonius en cleopatra**, het stuk dat hij in totaal drie keer heeft geregisseerd.

en een documentaire over zijn zoektocht naar een lijstloos theater waarin de toneelspeler en de verbeeldingskracht heersen. en waarin de psychologie van ondergeschikt belang is. omdat je - aldus erik vos - je toch ook niet afvraagt waarom het tweede deel van beethovens zevende symphonie vanuit een oogpunt van inleving wel een treurmars moet zijn.

tot slot het gedicht waar het hier ook om draait.

een gedicht van die andere maestro van erik vos.

bertolt brecht.

een gedicht uit 1937.

ik heb het gisteren weer eens in de klas voorgelezen.

en het zegt veel, zo niet alles, over leren en herinnering.

de twijfelende

steeds als het ons

leek dat we het antwoord op een vraag gevonden hadden

trok een van ons aan de muur de touwtjes los van het oude

HALF 6

chinese linnen, zodat het omlaag kwam en
zichtbaar werd de man op de bank die
zo zeer twijfelde.

ik, zei hij ons,
ben de twijfelende. ik twijfel eraan of
het werk gelukt is dat jullie dagen heeft opgeslokt.
of wat jullie gezegd hebben, ook slechter gezegd, nog voor
een enkeling iets waard zou zijn.
of jullie het weliswaar goed gezegd hebben maar toch
teveel de waarheid vertrouwd hebben in wat jullie hebben gezegd.
of het niet eigenlijk veelduidiger is. van iedere denkbare vergissing
dragen jullie de schuld. het kan ook eenduidig zijn
en de tegenspraak uit de dingen verwijderen; is het te eenduidig?
dan is het onbruikbaar wat jullie zeggen. jullie ding is dan levenloos.
staan jullie werkelijk in de stroom der gebeurtenissen?
zijn jullie akkoord
met alles wat in wording is? zijn jullie zelf nog in wording?
wie zijn jullie?
tot wie
spreken jullie? wie heeft baat bij wat jullie zeggen? en daarbij:
ben je er nuchter onder? kun je het in de ochtend nog teruglezen?
is er een verbinding met wat er al is? werden de zinnen
die vóór jullie gezegd werden, gebruikt, of tenminste weerlegd?
is alles bewijsbaar?
door ervaring? door welke? maar boven alles,
steeds boven al het andere: hoe wordt er gehandeld
als men gelooft wat jullie zeggen? boven alles:
hoe wordt er gehandeld?

nadenkend bekeken we met nieuwsgierigheid de twijfelende
blauwe man op het linnen, we keken elkaar aan en
begonnen van voren af aan.

tot in het volgende seizoen.